

Klaus Gamber

A liturgia mindnyájunk hazája

Minden ember szívében ott él a vágy, hogy legyen hazája. Ezt a hazát csak akkor tudjuk igazán becsülni, amikor távol vagyunk tőle.

Mit értünk a *Heimat* (haza) szón, a német nyelv oly jellegzetes kifejezésén? A haza az a környezet, amelyet gyermekkorunk óta megszoktunk, a

családi otthon, a környék lakóival, azok szokásaival, hagyományaival. A haza mindig szép, még ha másoknak nem is tetszik annyira, mint nekünk.

A haza iránti vágy az ember szívében a biztonságot sugárzó családiasságnak is megfelel. Ugyanakkor a biztonság utáni vágy is jelen van benne, amit a környezet ismerőssége jelent. Végső soron ez az a biztonság, amelyet a kisgyermek anyja mellett él át, és midőn felcseperedik-felnőtté válik, az élet bizonytalanságai között majd nélkülözi ezt a biztonságot.

A vallásos ember hazát és biztonságot keres az Egyháznál, aki számára anya, sőt Anyaszentegyház. (Miért szorult ki ez a szép szó az egyházi nyelvhasználatból? Ennek a jelenségnek mintaértéke van. *A ford.*) Az ember az Anyaszentegyháznál menedéket és segítséget keres lelkének nyugtalanságai, sőt rémületei közepette, feleletet az emberi ész által fölített kérdésekre, s főként bizonyosságot az ember végső sorsa-célja felől. Az ember az Egyházban a béke és a nyugalom oázisát keresi, azt a békét, „amit a világ nem adhat neki” (Jn 14, 27).

Az ember valaha ezt a bizonyosságot és biztonságot föltaálhatta az Egyházban, bármilyenek is voltak ennek hibái, hiányosságai. Kérdéseire mindig világos választ kapott, mégha – ez is igaz – ezeket a válaszokat sem találta minden esetben kielégítőnek. Manapság a világos állásfoglalás helyett gyakran csak a kérdés nehézségeit tárják föl az ember előtt, ami a bensőleg vágyott bizonyosságot képtelen megadni. Semmi kifogásunk az egészséges benső nyugtalanság ellen. Ám senkinek nincs joga a keresztény hitet mint olyant kérdésessé tenni oly módon, amint ezt jelenleg egyfolytában teszik.

A vallásos ember hazát és biztonságot keres, különösen a mise celebrációjában a rítusok és ünnepek segítségével, melyek gyermekkor óta közel állnak hozzá és hitéhez szorosán kötődnek. A kultusz, amely nem változik, számára fölér egy darab hazával.

Ez érvényes a nem-keresztény vallások esetében is. A hittérítők állandóan ezzel a jelenséggel szembesültek. Amikor néhány embert elszakítottak attól a törzstől, amelyhez azok tartoztak, hogy a kereszténység felé vezessék őket, valójában törzsi struktúrájuktól meg ősi rítusaiktól, ünnepeiktől is elkülönítették őket. Gyakran hosszú idő eltelik, amíg az újonnan megtértek új hazára lelnek a keresztény kultuszban, mert úgy vonzza őket továbbra is az ősi, törzsi rítusok világa, mint valami igéző szerelmes.

Kemény megállapítások következnek a nemrég elhunyt Msgr. Klaus Gamber liturgiátörténész tollából. Az itt közölt rész Die Reform der Römischen Liturgie c. könyvének utolsó előtti fejezete. A magyar olvasók megnyugtatóra szükséges közölni, hogy ennek francia fordítása 1992-ben jelent meg és három bíboros látta el ajánló írásával. Sorrendben: Silvio Oddi, Joseph Ratzinger és Alfons Stickler. Az Anyaszentegyház bíborosai – főként pedig az, akire a Péter-utód pápa a hitletétemény őrzésében támaszkodik – tudják jól, miért állnak ki a Jézus Krisztust és az egyszerű hívőket szerető szerző kemény, sokszor bíráló megállapításai mellett. A jelenség ilyen megközelítése segítheti a többi egyházat, hogy később ne saját kárukon tanuljanak. (A fordító megjegyzése)

Egy nép, amely lemond hagyományos rítusairól, önmaga feladását-elvesztését kockáztatja. Így van ez, amint Kurt Ziesel *Die Sensation des Guten* című könyvében (Würzburg, 1966. 403.) is fölidézi „a császár egyben isten” eszméjének megsemmisítését és ezzel a sintoizmus mint államvallás megszűnését. Úgy véli, hogy a császárnak kijáró kultusz eltörlésével, a szamurájok mentalitásának széttűzésével és az ősök sintoizmus-beli tiszteletének elhagyásával egyszerre megölték Japán lelkét. A japán népet sikeresen elválták szellemi, lelki gyökereitől és ezek helyébe gyakorlatilag a semmit plántálták.

Egy katolikus hívő, aki húsz év óta az Egyháztól távol élt és most ismét gyakorolni akarná hitét, valószínűleg nem ismerne rá az Egyházra. Elegendő lenne, hogy belépjen valamely katolikus templomba: főként ha az modern, rögtön idegennek tűnne számára. A képek és szobrok eltűntek a templomokból. Az oltárok keresztjei helyett leggyakrabban valami meghatározhatatlan modern „műalkotás” látható. Maga az oltár meztelen kőköcska, hasonlatosan egy kőkorszaki sírsziklához. Katolikus hívünk keresné a tabernákulumot. Nem találná az áldoztatórácsot és a tömjén illatának hiánya is feltűnne, mert valaha a tömjénfüst láthatatlan felhői egész nap ott lebegtek a szentélyben. Talán a gyóntatószéket sem találná.

Az a katolikus feleség is hasonlóan járna, aki évtizedekkel ezelőtt, protestáns férje iránti szeretetből áttért annak vallására, miközben továbbra is járt misére a katolikus templomba, mert ott otthon érezte magát. Ma is ugyanúgy tenne, amikor a katolikus mise és a protestáns úrvacsora között alig lehet különbséget tenni?

A liturgia megváltoztatói nem vették eléggé figyelembe, hogy a mise régi formáihoz, még ha sok hiányosságuk is volt, mennyire ragaszkodtak a hívek, s ezen formák kiküszöbölése a hívek esetében magával hozta hitük egy részének elvesztését, főként az egyszerű (manapság illően lenézett) hívek esetében. Ezek a változtatók nem látták be annak a számtalan népi elemnek a fontosságát sem, amelyek a liturgia mellett vagy annak keretében eddig jelen voltak. Így például a hagyományos, ünnepi *Rorate*-mise advent folyamán végig egy darab lelki hazát-szülőföldet jelentett. Ez volt a helyzet a temetési és a gyászmisékkal is. Nincs többé a régi, ünnepélyes *Requiem*, amely a szív érzelmeit is figyelembe vette. Ezen a téren egészen különleges tapintattal és bölcsességgel kellett volna eljárnia az egyháziaknak, mivel köztudott, hogy valamennyi népnél a temetési szokások a legerősebbek a változásokkal szemben.

A nyelv szintén a haza lényeges része. Amikor egy idegenből visszatérő ember hirtelen meghallja szülőföldje megszokott tájszólását, akkor tudja, hogy újból otthon van. A liturgikus haza szintén rendelkezik meghatározott nyelvvél. Valamennyi nagy vallásnak megvan a saját kultikus nyelve. Ily módon az iszlám az irodalmi arabot használja Ázsia és Afrika nem-arab vidékein is. A zsidók kultikus nyelve a zsinagógákban az ősi héber, és nem az ivrit.

A nyugati egyházban napjainkig a latin nyelv volt használatos, amelyről valaha azt tanultuk, hogy az egység köteléke a népek között. Manapság szinte teljesen kiküszöbölték a mise latinját, a liturgikus konstitúció előírásaival éles ellentétben: „Gondoskodni kell arról, hogy a hívek a szentmise ordináriumának azokat a részeit, amelyek a népre is tartoznak, latinul együtt tudják mondani vagy énekelni” (54. pont 2. bek.). (Az egységesülő Európában szinte bűnnek számít az egységes latin nyelv fölemlegetése. *A ford.*)

Lehetetlen itt föleleveníteni a kultikus nyelv teljes problémakörét. Annyi azonban bizonyos, hogy a mise bizonyos részeinek lekipásztori okokból a nép nyelvén kell elhangozni; ez elsősorban az olvasmányokra, az egyetemes könyörgésekre érvényes, és részben a szentségek kiszolgáltatására. Ám nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a liturgia egységének biztosítója (ami a latin nyelv) fontosabb, mint valaha; hiszen az emberek milliói utaznak idegenbe.

A liturgia haza marad akkor is, ha közben fejlődik. Az Egyház két évezrede alatt szünet nélkül fejlődött. Ami azonban lényeges: soha nem jelentkezett szakítás a hagyománnyal úgy, mint azt manapság ijesztő módon megéljük, és éppen akkor, amikor szinte mindent kérdésessé tettek az Egyházban.

Az is bizonyos, hogy ez a történelmi fejlődés nem volt mindig egyenes vonalú és szerencsés. Voltak sikertelen megoldások, hiszen akkor nem érkeztünk volna el a liturgikus formák sokaságának jelenlegi megkérdőjelezéséhez.

A lekipásztori téren történt veszteségek, melyek az elsietett, megfontolatlan és főképpen heterogén változtatások miatt következtek be, csak később válnak pontosan fölbecsülhetővé, amikor – és ettől kell félni – már majdnem kiürült templomokkal találjuk magunkat szemben, amint ez más egyházak esetében már évtizedek óta szomorú valóság. Végeredményben be kell majd ismerni, hogy az új liturgikus formákkal – bármennyi jószándékkal is születtek illetve lettek kitalálva – az emberek kenyér helyett követ kaptak.

Mégegyszer ismétlem, semmi kifogást nem lehet felhozni a liturgia szerves fejlődése ellen, s főként az idejétmúlt formák kiküszöbölése ellen. Ám mindennek átgondolt, intelligens lekipásztori munka során kell megvalósulnia, oly módon, hogy a hívekben ne támadjon az az érzés, mintha eleddig minden rossz és téves lett volna ezen a téren. Főként pedig arra kell ügyelni a megfontolt változtatások során, hogy a hívek ne veszítsék el kultikus hazájukat.

Ne felejtsük: a kultikus formák csak akkor válnak elfogadhatóvá hosszú távon, ha azok élő és erős hitből kiindulva fejlődnek. Márpedig ez az, ami manapság hiányzik. Bizonyára haszontalan a liturgia segítségével megpróbálni a hit fölébresztését, például a húsvéti virrasztás átrendezésével a Föltámadottba vetett hit nem fog egycsapásra jelentkezni az időközben hitetlenné váltaknál vagy a hitre még el nem jutottaknál.

A liturgia ugyanis föltételezi az *előzetes hitet*. A hit meghirdetése a lekipásztori feladat kizárólagos ténykedése. Az eucharisztia ünneplése során ez a hit csak nagyon visszafogottan támadhat föl, ha előzetesen nem volt meg. A szentmisén való részvételt meg kell előznie a hitnek.

Számos esetben az újdonságok, amelyek önmagukban jók és törvényesek lennének, pontosan a várakozás ellenkezőjét érték el az embernél. Egészen egyszerűen azért, mert a nép nem tudta azokat befogadni.

Főként a napjainkban elszenvedett, szünet nélküli változtatások veszélyesei, mert teljes mértékben ellentétesek azzal az alapelvvel, miszerint a liturgia hazánk, mindnyájunk hazája. Állandóan módosítani a rítusokat és hagyni kiveszni a napjainkig fönmaradt szokásokat és hagyományokat – nem más, mint megfosztani az embereket lelki hazájuktól s ezen keresztül megzavarni a hitüket. A híveket a liturgikus reform kezdete óta botránkoztatta a kalendárium megszokott rendjének teljesen fölösleges, gyökeres felforgatása, számos

védőszent kizsuppólása. Aki csak egy kicsit ismeri a népi gondolkodást, a tömegpszichológiát, az ezzel a bírálattal csak egyetérthet.

Az illetékesek gyakran föl sem mérik, hogy az egyszerű híveknél a katolikus dogma és a jámborság külső megnyilatkozásai, formái mennyire összefüggnek egymással. A formák megváltoztatása sokuk számára a hit megváltoztatását jelenti.

Könnyű valamit megszüntetni, nehéz valamit helyettesíteni bizonyítottan jobbal. A régi *ordo* a hívek legtöbbje számára hazát és otthont jelentett. Ha egyszer rommá lesz, egyhamar nehezen épül új.

Fordította Török József

PRÉFACE

pour l'édition française de Klaus Gamber

« La liturgie comporte une partie immuable, d'institution divine, et des parties sujettes au changement, qui peuvent varier au cours des âges, et même le doivent s'il s'y est introduit des éléments qui correspondent mal à la nature de la liturgie elle-même... » (Concile Vatican II, Constitution sur la liturgie, n°21.)

Après plus de vingt ans d'après-concile, la publication en langue française des études scientifiques de Mgr Klaus Gamber est un événement de première importance.

Une réforme, si parfaite soit-elle, n'est jamais à l'abri de toute critique. Le temps n'est-il pas venu de se pencher sur les écrits de ce grand savant et, avec lui, de se demander si ces dernières années n'ont pas vu s'introduire dans la prière de l'Église des éléments qui correspondent mal à sa nature, et devraient par conséquent être modifiés ?

Une question qui ne laissera aucun fils de l'Église indifférent.

Silvio cardinal ODDI

riques, mais seulement le reflet de la liturgie éternelle, dont la lumière, à travers le déroulement sacré, éclaire notre temps changeant de sa beauté et de sa grandeur immuables. Les deux conceptions sont légitimes et ne sont en définitive pas inconciliables. Ce qui s'est passé après le Concile signifie tout autre chose : à la place de la liturgie fruit d'un développement continu, on a mis une liturgie fabriquée. On est sorti du processus vivant de croissance et de devenir pour entrer dans la fabrication. On n'a plus voulu continuer le devenir et la maturation organiques du vivant à travers les siècles, et on les a remplacés — à la manière de la production technique — par une fabrication, produit banal de l'instant. Gamber, avec la vigilance d'un authentique voyant et avec l'intrépidité d'un vrai témoin, s'est opposé à cette falsification et nous a enseigné inlassablement la vivante plénitude d'une liturgie véritable, grâce à sa connaissance incroyablement riche des sources. En homme qui connaissait et aimait l'histoire, il nous a montré les formes multiples du devenir et du chemin de la liturgie ; en homme qui voyait l'histoire de l'intérieur, il a vu dans ce développement et le fruit de ce développement le reflet intangible de la liturgie éternelle, laquelle n'est pas objet de notre faire, mais qui peut continuer merveilleusement à mûrir et à s'épanouir, si nous nous unissons intimement à son mystère. La mort de cet homme et prêtre éminent devrait nous stimuler ; son œuvre pourrait nous aider à prendre un nouvel élan.

Joseph, cardinal RATZINGER.